***Dichters, denkers en rebellen. De Russische cultuur tussen traditie en revolutie* van Peter Krug behandelt een groot aantal wetenschappers, schrijvers en andere prominenten, die van invloed zijn geweest of nog zijn op de Russische cultuurgeschiedenis. De centrale vraag betreft het verschil tussen de Russische samenleving en de westerse. De schrijver tracht zo een achtergrond te leveren voor de communistische omwenteling.**
Het boek is spaarzaam geïllustreerd, bevat een personenregister en telt 320 pagina's. Kok in Kampen gaf het uit, prijs *f*45,-.

Mark de Bie is toneelschrijver en scenarist. Hij droomde van een koningsreeks naar BBC-model en deed onderzoek naar Leopold I. Bij uitgeverij Lannoo verscheen op basis van deze naspeuringen *De Coburger. Leopold I, een monoloog als zelfportret.*
Op welk onderzoek het boek nu precies gebaseerd is, blijft de lezer onduidelijk, maar de mens Leopold van Saksen-Coburg-Saalfeld wordt zeer zichtbaar: zestig van de 160 pagina's zijn foto's. Prijs *f*49,50.

Ter gelegenheid van het afscheid van de geschiedfilosoof E. Vermeulen verscheen bij Van Gorcum *Theorie van historische kennis. Historia Vitae Magistra?*. Oude en nieuwe opstellen over onder meer Huizinga en Romein en notities over het veelgeprezen werk van Tollebeek, over het denken van Fruin en over de verhouding tussen historische kennis en levens- en/of maatschappijbeschouwing, zorgen voor actuele beschouwingen. Het boek telt 222 bladzijden en kost *f*35,-.

En tenslotte: bij Fibula zijn vier aardige boekjes verschenen voor de schoolbibliotheek. *De Vikingen, heersers der zee* van Yves Cohat, *Op zoek naar het vergeten Egypte* van Jean Vercoutter, *De Indianen van Noord-Amerika* van Philippe Jaquin en *Naar de bron van de Amazone* van Alain Gheerbrant. Alle deeltjes zijn bijzonder fraai en smaakmakend geïllustreerd en voorzien van een register en chronologie.

Jan de Ruiter

ONS INDIE

F.H.P. Trip, *Brieven uit Indië 1946-1949* (De Bataafsche Leeuw, Amsterdam 1990) 70 blz., prijs *f*29,50 of BF 580.

Vijfentwintig jaar was Boy Trip, de latere PPR-politicus, toen hij als voorlichtingsofficier in Indië arriveerde en 28 jaar, toen hij daarvandaan weer in Nederland terugkeerde.
Over deze bewogen periode van drie jaar heeft de auteur net voor zijn dood (januari 1990) een boekje uitgebracht. Die publikatie kan het best gekenschetst worden als een collage van zeer divers materiaal uit die periode: bijna voor de helft stukken uit brieven aan zijn vrouw in Nederland en voor het grootste deel fragmenten uit artikelen, persberichten en voordrachten die hij in functie produceerde. Al die contemporaine mededelingen worden gepresenteerd door middel van een - als zodanig duidelijk onderscheiden - nadien geschreven verbindende tekst.
Opvallender dan de diversiteit van de bronfragmenten is de zeer ongelijke spreiding over de periode als geheel: over de tijd vanaf zijn vertrek naar de Oost (31 oktober 1946) tot en met de eerste 'politionele actie' (juli 1947) gaat ruim driekwart van het boek; aan de volgende 2 jaar worden nog welgeteld tien pagina's besteed. Daarin komen echter nauwelijks meer briefgedeelten voor, omdat Trips echtgenote inmiddels naar Indië was overgekomen.

Wat de jonge Trip over die eerste fase te melden heeft, is niet echt nieuw maar wel de moeite waard. Zijn bronnen laten goed zien hoe slecht hij op zijn voorlichtingswerk was voorbereid, met welke argumenten hij en zijn collega's het overheidsbeleid aan de manschappen verklaarden, hoe wisselend de stemming was onder de diverse groepen Nederlanders in Indië en hoe onzeker hun taxatie (ook bij Trip zelf) van de gezindheid van de inheemse bevolking.
Bovendien kwam Trip in die vroege fase tot zijn eigen verbazing al snel in contact met beleidsmakers als Idenburg en Van Mook en met hoge militairen. Ook over de sfeer en stemming in die hoge kringen krijgt de lezer aardige illustraties voorgeschoteld.

Al met al geeft dit boek, ondanks zijn forse beperktheden, een bondige weerspiegeling in bronfragmenten van de grote psychische ontwikkeling die de Nederlanders in Indië doormaakten. Twee citaten mogen dat illustreren. Bij zijn aankomst (november 1946) schreef Trip: '*Wij zagen Indië - een splintertje ervan - voor het eerst en wij zijn eenstemmig van oordeel: dit was liefde op het eerste gezicht*'. Precies drie jaar later bij zijn vertrek: '*Een KNIL-band speelde het Wilhelmus, sirenes loeiden en we voeren. Het deed me echt niet veel*'.

H.J.C. Termeer

IN EN ROND WO II

Henk Termeer schreef de hierna volgende besprekingen.

Johan Brand de Boer, Willem Jonkman, *Militair Gezag in Groningen. Stad en provincie na de bevrijding, april-oktober 1945*. Groninger Historische Reeks 6 (Van Gorcum, Assen/Maastricht 1990) 323 blz., geïllustreerd, prijs *f*49,50.

Na het einde van oorlog en bezetting begon een nieuwe periode: die van de Wederopbouw. De meeste historische studies bepalen zich tot één van beide fasen uit onze nationale geschiedenis. Ze bestempelen de maanden september 1944 (voor het zuiden), c.q. mei 1945 tot en met december 1945 of zelfs mei 1946 als een chaotische overgangsperiode. Al naargelang het hoofdobject van onderzoek is er dan sprake van een nasleep van de bezettingsjaren (bijvoorbeeld bij De Jong) of van voorgeschiedenis van de wederopbouw.
In beide gevallen blijft die overgangstijd onderbelicht; men beperkt zich liever tot de tastbare instituten en resultaten die uiteindelijk uit die verwarrende chaos te voorschijn kwamen.

Over het functioneren van het meest kenmerkende overheidsorgaan uit deze kritieke overgangsfase, het Militair Gezag (MG), bestond tot dusverre geen afzonderlijke wetenschappelijke historische studie. Alleen al in dat licht moet deze publikatie met vreugde worden begroet. De eigentijdse beoordeling van het MG was namelijk bepaald ongunstig: 'Circus Kruls', 'Malle Gevallen' en 'Militair Gezigzag' waren gangbare kwalificaties van de tijdgenoot voor dit blijkbaar weinig populaire instituut van in uniform gestoken crisismanagers met grote volmachten. Pas De Jong kwam met name in deel 10 van zijn grote werk tot een positiever oordeel.
Deze eerste deelstudie over het MG in de provincie Groningen is weliswaar veelomvattend, maar laat anderzijds nogal wat

belangrijke literatuur en bronnen buiten beschouwing. Of men daarom bijna alleen maar lovend is over het in Groningen gevoerde MG-beleid, valt moeilijk te beoordelen. Vast staat wel dat het MG in Groningen geen onafzienbare problemen aantrof zoals eerder in het bevrijde zuiden.
De auteurs beschrijven in hoofdlijnen het hele, brede spectrum van MG-activiteiten, zowel die aan de afwikkeling van de oorlog als die aan opbouwend werk. In vlotte stijl en zonder veel diepgang passeren zo de revue: het beleid en de maatregelen inzake de arrestatie en detentie van politieke verdachten, de zuivering van diverse maatschappelijke groepen, de kanalisering van de illegaliteit, de repatriëring, de puin- en mijnopruiming, de bestuursvoorziening, het eerste herstel van de materiële infrastructuur, het op gang brengen van pers, volksgezondheid, onderwijs, het treffen van sociale regelingen. Daarbij komt ook de verhouding tot de geallieerden en tot de plaatselijke bevolking en de diverse groepen daarbinnen uitgebreid aan de orde.

De conclusie van de auteurs dat de pas herwonnen vrijheid voor de bevolking beperkt van omvang was, impliceert geen verwijt aan het adres van het machtige sturende en regelende MG. Het waren volgens hen vooral de zeer beperkte mogelijkheden tot materiële verbetering en tot hervormingen op andere terreinen die de optimistische toekomstverwachtingen van de bevolking afstopten en deden omslaan in ontevredenheid en desillusie.
Ondanks zijn vele goede werk trok het MG (precies volgens de bedoeling) die onvrede als een spons naar zich toe. Aldus stelde het de na verloop van tijd weer aantredende oude en nieuwe burgerbestuurders in staat om met een schone lei en metterdaad aan de wederopbouw te gaan werken.

Louis J. Micheels, *Dokter 117641. Herinneringen aan de Holocaust.* Vertaald door Ad.J. Koekkoek (Ambo, Baarn 1990), 203 blz.

Deze herinneringen van een joodse Nederlander aan de Holocaust onderscheiden zich in drie opzichten van andere. Micheels schreef zijn relaas pas in een heel laat stadium op (ruim 45 jaar later); hij was destijds zelf (bijna afgestudeerd) arts en na de oorlog werd hij psycho-analyticus en hoogleraar psychiatrie in de Verenigde Staten. Die combinatie van eigen kampervaringen en specifieke psychiatrische deskundigheid maakt zijn verhaal weliswaar uniek, maar anderzijds rijzen er vanuit historisch-technisch oogpunt juist daardoor ook problemen.
De weergave van zijn concrete wederwaardigheden in 26 korte hoofdstukjes is zonder meer boeiend. Ten eerste omdat eruit duidelijk wordt hoe ongelofelijk vaak hij nog juist door de mazen van het nazi-vernietigingssysteem glipte. Vervolgens omdat hij er bovendien in slaagde om met zijn toenmalige verloofde Nora, die ook concentratiekamp-gevangene was, in verbinding te blijven. Die beide uitzonderlijke ontwikkelingen hadden veel te maken met zijn medische achtergrond. Toch wreekt zich de grote tijdsafstand tot de gebeurtenissen. Dat is te merken aan de vaak zakelijke vlakheid waarmee Micheels heel aangrijpende zaken beschrijft en de talrijke bespiegelingen waarmee hij die beschrijvingen afwisselt. Zijn getuigenis is dus allerminst onbevangen en spontaan. Dramatisch is het echter wel, al was het alleen maar omdat Nora kort na de bevrijding hun relatie verbrak.

In het wat langere laatste hoofdstuk 27 (17 pagina's) volgt Micheels' analyse. Hij probeert te verklaren waarom hij zolang een *Geheimnisträger* bleef, hoe hij er in kon slagen de hel van de concentratiekampen te overleven, wat het betekent een 'overlevende' te zijn, waarom het misliep tussen hem en Nora na hun bevrijding en waarom die scheiding bevorderlijk was voor zijn genezingsproces.
Ik vond dat analytische gedeelte het minst interessante stuk en hield ook aan het boek als geheel een onbevredigd gevoel over. De reden daarvoor zoek ik in de tweeslachtigheid van het boek. De vermenging van herinneringen, bespiegelingen én analyse daarvan door de betrokkene zelf hebben hier mijns inziens een voor de oorlogstijd zelf nogal indirect egodocument opgeleverd; maar als bron voor onze kennis van de naoorlogse verwerking van de holocaust is het ongetwijfeld waardevol.

Dirk Mulder, Ben Prinsen (red.), *Uitgeweken. De voorgeschiedenis van kamp Westerbork* (Herinneringcentrum Kamp Westerbork, Hooghalen 1989), Historische Reeks I, 116 blz.

Deze bundel bevat acht bijdragen van afzonderlijke auteurs. Al die artikelen gaan over thema's die direct of minder direct verband houden met de vroegste, Nederlandse, fase (1939-1942) van het centrale vluchtelingenkamp Westerbork.